

Ferhad ile Şirin Hikâyesi Hakkında

Mustafa CEMİLOĞLU*

ÖZET

"Ferhat ile Şirin" tanınmış bir halk hikâyesidir. Türkler'in yaşadığı değişik bölgelerde de uzun zaman anlatılmıştır. Bu yazıda, "Ferhat ile Şirin" hikâyesi ile "Nizami"nin "Hüsrev ve Şirin" mesnevisi arasındaki benzerlikler ve farklar üzerinde durulmaktadır.

ZUSAMMENFASSUNG

"Ferhat und Şirin" ist ein berühmter Türkischesvolksroman. Diesen Volksroman erzählte man lange Zeit in den Gebieten, wo, die Türken gelebt und beherrscht haben. In diesem Artikel berichtet man über die Ähnlichkeiten und Unterschiede zwischen dem Volksroman "Ferhat und Şirin" und dem Gedicht "Hüsrev und Şirin" von "Nizami".

Türk Halk Edebiyatı'nın anlatı türünde yer alan sevgi hikâyeleri içinde en tanınmış anlatımlardan biri olan Ferhad ile Şirin hikâyesi Anadolu sahasında değişik bölgelerden derlenen rivayetlerde de Anadolu dışındaki sahalarda da küçük farklılıklar göstermekle birlikte öz olarak gene de tipik bir aşk hikâyesidir.

Balkan ülkelerinde yaşayan Türkler arasında da yaygın olan Ferhat ile Şirin hikâyesinin Ermenice'ye çevrildiği, hem Anadolu'da hem de bugünkü Ermenistan'da yaşayan Ermeniler arasında anlatıldığı ve basıldığı bilinmektedir.

"Ferhat ile Şirin" örneğinde olduğu gibi halk hikâyelerinin doğuşu ve gelişmesiyle ilgili olarak bugüne kadar birçok çalışma yapılmış, bunların anlatıcı şairlerle ve daha önce yaşamış ya da yaşadığına inanılmış âşıklerle olabilecek bağlantıları değerlendirilmiştir¹.

* Yrd. Doç. Dr.; Uludağ Üniv. Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Pertev Naili Boratav; Halk Hikâye eri ve Halk Hikâyeciliği, İstanbul, 1988, s. 105 vd.

Bu değerlendirilmeler arasında "Bey Böyreğ"den yola çıkılarak ulaşılan "Dede Korkut" kitabındaki "Bamsı Beyrek" hikâyesi de vardır ve görülmektedir ki bu hikâye asırlardır bazı küçük değişikliklerle halk arasında yaşamış, kaybolmadan bugüne ulaşabilmiştir. Öyleyse bugün elimizde bulunan hikâyelerin sadece bize yakın dönemlerin eserleri olduğunu da sanmamak gerekmektedir. Bu düşünceyi bir halk hikâyesi olarak değerlendirdiğimiz "Ferhat ile Şirin" in Türk asıllı İran Şairi Azerbaycanlı Nizami'nin "Hüsrev ü Şirin" mesnevisi ile olan benzerliği de doğrulamaktadır.

Sözü edilen bu mesnevinin Ferhad ile Şirin hikâyesinin kaynağı olduğu kabul edilmekle beraber, dilimize de çevrilmiş bulunan eser incelendiği zaman görülmektedir ki, iki eser arasında özellikle düzenleme anlayışı ile olayların ve kişilerin değerlendirilmesi arasında büyük farklılıklar da bulunmaktadır².

Tabii olarak, İslâmî çevrelerde ve aydınlar arasında yazılmış olan eserlerde olduğu gibi münacaata, n'ata, sebeb-i nazm-ı kitaba, vb. yer veren eser ile Ferhat ile Şirin hikâyesi yanyana konulduğu zaman, kabaca bir bakışla değerlendirildiğinde bile görülmektedir ki Hüsrev ü Şirin mesnevisinde ikinci derecede kahraman olan Ferhad halk hikâyesinde erkek kahraman olarak yüceltilmektedir. Bu nedenle, Ferhat ile Şirin, Hüsrev ü Şirin'in belirli bir bölümünün yeniden ele alınıp değerlendirilmesi ile meydana getirilmiş, kaynağını oradan almış bir eserdir demek yanlış olmamaktadır.

Azerbaycan'dan derlenmiş "Ferhat ile Şirin" varyantlarında bile bu farklılıklar görülmekte, özellikle konunun değerlendirilmesinde ve kahramanların anlayışlarında büyük farklılıklar ortaya çıkmaktadır.

Sözgelişi, "Hüsrev ü Şirin"de olduğu gibi, sevgililerin birbirleriyle sık sık buluşmaları, şarap içerek eğlenmeleri halk hikâyelerinde rastlanan olaylardan değildir.

Gene Nizami'nin eserinde Ferhat oklit bağıntısını bile bilen bir mimar olarak görünürken, halk hikâyesinde sadece yapı ustasının oğlu olarak ortaya çıkar.

Her iki eser de mutsuz bir sonla, Ferhad ile Şirin'in ve Hüsrev ile Şirin'in aynı anda, peşpeşe kendi canlarına kıymaları ile sona ermekte ancak, Nizami'de Ferhad "Beysutun" veya "Bisutun" dağına delmeye çalışmadan önce "Şirin" in sarayına süt taşınabilmesi için kanal yapmakta, o sırada da Şirin'in aşkını kazanmaktadır.

Yalnız, Nizami'nin eserinde rastlanan en dikkate değer nokta bizdeki "Şah İsmail" ve "Elif ile Mahmut" gibi kahramanlık-sevgi hikâyelerinde çokça gördüğümüz "Çocuğu olmayan padişah" ve "Derişin verdiği elma ile çocuk sahibi olma" motiflerinin yer almış olmasıdır. Halbuki, sözkonusu bu motifler "Ferhat ile Şirin" in derlenen değişik varyantlarında bulunmamaktadır.

Ferhat ile Şirin'de eser iki kahramanın birlikte ölümü ile biterken Hüsrev ü Şirin'de aynı şekildeki ölümü takiben bir rüya motifine yer verilir ve sonunda Tuğrul Şah Nizami'yi çağırarak ona bir köy bağışlar ve yazdığı eserinden dolayı ödüllendirmiş olur³.

² Nizami; Hüsrev ve Şirin, (Çev. Sabri Svesevil) Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1967.

³ Ehlilan Ahundov; Ferhat ile Şirin, Azerbaycan Dastanları, c. 5, s. 123, Bakı, 1972.

Türk halk hikâyelerinde çokça rastlanan “av avlayıp kuş kuşlama” motifi gene Nizami'nin eserinde Hüsrev ile Şirin'in avlanma sırasında buluşmaları şeklinde karşımıza çıkmaktadır⁴.

Gene iki aşığın karşılıklı şiir söylemesi ve araçlar vasıtasıyla birbirlerine mektup yazmaları da sık sık rastladığımız, her iki eserde ortak olan motiflerdendir.

Aşık Eli Köçesgerli tarafından tertib edildiği bildirilen Ferhat ile Şirin'de dikkate değer tespitlerden birisi de hikâyenin kadın kahramanı olan Şirin ile kahramanların buluşma yeri niteliğini taşıyan “güllü bağ”ın ayrıntılara girilerek tasvir edilmesi ve bu tasvirde divan tarzı mesnevi anlayışının izlerinin hissedilmesidir.

“Azerbaycan Dastanları” adı altında yayımlanmış bulunan Azerbaycan halk hikâyelerinin 5. cildinde yer alan ve Sovyet Ekim ihtilâlinden sonra yaratılmış bulunan eserler hakkında geniş bir önsöz yazan İsrail Abbasov'un da dediği gibi “Bütün bu destanların ekseriyetine ahub gelen esas çeşme Nizami irsi, esas gaynah ise onun ölmez poeması olmuştur (.....) Bu gün bize me'lum olan şifahi edebiyattaki Ferhat ile Şirin'in mehebbet dastanı şübhesiz ki Nizami'nin poemasından gelmiştir.”⁵

Mezarı da bugün doğum yeri Gence'de bulunan Nizami'nin hâlâ hem aydınlar hem de halk arasında büyük bir ününün olması ve çok sevilmesi, Anadolu'da bile zamanında büyük divan şairlerine etki etmiş olması, “Hamse”sinde yer alan “İskendername”nin gene aynı anlamda birçok esere kaynaklık etmesi Türk halk hikâyeleri için de geçerlidir ve bu konuda yapılacak derin incelemeler herhalde bunu açık bir şekilde ortaya da koyacaktır.

KAYNAKLAR

1. AHUNDOV, Ehliman: Azerbaycan Dastanları, Bakı 1972.
2. BORATAV, Pertev Naili: Halk Hikayeleri ve Halk Hikayeciliği, İstanbul 1988.
3. NİZAMİ: Hüsrev ve Şirin, Çev: Sabri Svesevil, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.

⁴ Nizami, Hüsrev ve Şirin, s. 110.

⁵ Ehliman Ahundov; Azerbaycan Dastanları, Bakü, 1972, c. 5, s. 12.